

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОРОБКУ ВІТЧИЗНЯНОГО НАУКОВЦЯ І. СОКОЛЯНСЬКОГО У 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Албул І.В., Кабанова О.О.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті висвітлено соціалізацію особистості в педагогічному доробку вітчизняного науковця, педолога, лікаря-дефектолога І. Соколянського у 20-30-ті рр. ХХ ст. Автором проаналізовано проблеми соціального виховання у педологічній діяльності педагога, а саме фактори, які впливають на соціалізацію особистості: сім'я, дитячий колектив, оточуюче середовище в якому виховується і зростає особистість.

Ключові слова: соціалізація особистості, дитячий колектив, педагогічна діяльність, Іван Соколянський.

Постановка проблеми. Сучасні суспільно-політичні зміни в Україні сприяють розвитку національної освіти та виховання, вивченню та творчому використанню найкращих здобутків вітчизняної педагогіки. Досвід наших попередників є цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу, розвитку наукової педагогіки. Особливо актуальною в сучасних умовах є проблема соціалізації особистості, зокрема визначення сутності даного процесу, його змісту, основних форм, методів, механізмів, етапів перебігу, місця в ньому системи цінностей особистості, провідних агентів соціалізації. Тому на сьогодні педагогічною наукою ведуться пошуки нових концептуальних підходів до соціалізації особистості як соціально-педагогічного явища. Одним із шляхів розв'язання деяких аспектів проблеми соціалізації особистості є вивчення, систематизація та впровадження в практику здобутків вітчизняних і зарубіжних педагогів сучасності та минулого.

Один із актуальних напрямів історико-педагогічних досліджень є творча біографія видатних освітян минулого, оскільки педагогічна думка завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями [8, с. 36].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади процесу соціалізації особистості висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Т. Гаврилова, Л. Гордін, М. Євтух, А. Капська, О. Карпенко, І. Кон, Н. Лавриченко, Б. Лихачов, М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Харченко та ін.

На сьогодні по-новому переосмислюються концептуальні підходи вітчизняних педагогів 20-х рр. ХХ ст. до соціально-педагогічних питань. Проте історико-педагогічні дослідження із проблеми соціалізації особистості обмежені й у цілому мають фрагментарний характер. Малодослідженим залишається питання визначення основоположних ідей вітчизняних педагогів 20-х рр. ХХ ст. та педагогічної практики із соціального виховання, які можуть бути творчо використані при реформуванні сучасної освіти в Україні.

Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел, на сьогодні відсутнє цілісне дослідження з даної проблеми. Тому **метою статті** є висвітлення проблеми соціалізації особистості в доробку вітчизняного науковця І. Соколянського у 20-30-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. 20-ті рр. ХХ ст. в історії української держави характеризуються глибокими політичними та соціально-економічними змінами. Саме в цей час порушилась усталена рівновага у взаємодії соціального середовища та особистості у процесі її соціалізації. Зростає науковий інтерес до проблеми входження дитини, в соціум. З цього приводу С. Ананьїн зазначав, що «...дитина

може, і скоріше, повинна бути предметом особливої, самостійної науки, оскільки вона є своєрідним об'єктом серед усіх інших доступних науковому дослідженню об'єктів дійсності» [1, с. 49].

У 20-х рр. розуміння поняття «виховання» використовувалось у широкому соціальному значенні. При цьому широкого розповсюдження набуло поняття «система соціального виховання». Основою якого вважалися праці, в яких окреслювалася взаємодія вихованця та оточуючого середовища, одним із таких науковців в працях якого це висвітлювалося і був І. Соколянський.

Іван Панасович Соколянський (1889–1960 рр.) – педагог, педолог, фахівець із проблем спеціальної педагогіки, організатора освіти і науки в Росії та Україні, відомий теоретик вітчизняного дитячого руху 20-х рр. ХХ ст. людина різнобічних знань і високоосвічений фахівець світового значення.

Починаючи із 1924 р. український педагог І. Соколянський дещо змінив свої підходи щодо індивідуалістичної педагогіки і наголошував, щоб її було замінено саме колективістською педагогікою. Також зазначав, що безпосередньою причиною такого підходу в педології є висунуті на перший план соціально педагогікою завдання виховати дитину «для суспільства» та «через суспільство». Проте, щоб виховувати дитину як члена колективу, необхідно спочатку вивчити її та її взаємовідносини з колективом як продукт соціального середовища [2, с. 3].

В цей період українськими педагогами, активно розроблялися ідеї прилучення кожного члена суспільства до «колективних уявлень», «шкільної спільноти», колективу в цілому. Серед науковців, які досліджували ідею цілісного підходу до розвитку особистості дитини та ідеї соціального виховання, слід виділити Івана Панасовича Соколянського. Він був одним із представників Харківської педологічної школи, автором таких праць, як «Дитячий рух – соціальне виховання» (1925 р.), «Ув'язка соціуму з дитячим рухом» (1925 р.), «Педагогіка школи та родина в системі соціального виховання» (1928 р.) та ін. У своїх роботах педагог дійшов висновку, що форми, норми й напрямки поведінки особистості виникають внаслідок впливу оточення, яке виступало, на думку педагога, «джерелом» людської діяльності.

Поняттям «соціалізація» педагог у своїх творах не оперує, проте він був переконаний, що складні зв'язки особистості із оточенням, суспільством є основою організованої діяльності (поведінки) людини від основних суспільно необхідних звичок і до складних форм діяльності [2]. І. Соколянський підтримував думку про те, що складні зв'язки особистості та оточення мають своїм підґрунтям як біологічні, так і соціальні фактори. Педагог вважав, що педагогіка є наукою про те, як у певний спосіб

організувати діяльність (поведінку) людини від найелементарнішого акту самообслуговування (основні суспільно необхідні звички) і до складних форм високодиференційованої діяльності (поведінки). Тому, розглядаючи поведінку людини як конкретну її діяльність, І. Соколянський зазначав, що «джерелом поведінки не є одна якась система в організмі, а весь організм у цілому разом із оточенням, в якому він перебуває, тобто все фізичне й суспільне середовище» [5, с. 3–10]. Відповідно до цього соціалізацію вчений розглядає як процес, у ході якого людина із сумою своїх анатомо-фізіологічних особливостей та під впливом оточуючого середовища набуває певних умінь та навичок поведінки у суспільстві. Таким чином, І. Соколянський дійшов висновку, що педагогіка – це «наука про організацію певних форм поведінки особистості чи колективу». «В добу пролетарської диктатури, – зазначав педагог, – педагогіка ніяких інших завдань собі не ставить, крім організації витриманих класових форм поведінки як особистості, так і колективу» [6, с. 13]. Особистість, із його точки зору, слід розглядати як «суспільно-біологічне явище», де біологічні (внутрішні) чинники відіграють регульовальну роль у поведінці; інші – соціальні (зовнішні) – зумовлюють основні прояви суспільної поведінки людської особистості. При цьому, розглядаючи поведінку «в педагогічному процесі», І. Соколянський включав у це поняття «організм як суму анатомо-фізіологічних явищ та психічних процесів і все оточуюче середовище як суму зумовлюючих впливів на організм» [6, с. 9–12].

За переконанням І. Соколянського, поведінку людини в кожному її акті зумовлює оточення, яке виступає джерелом подразнень, а організм – реагуючою системою, що відповідає на це подразнення. Тому в процесі соціалізації особистості, згідно із І. Соколянським, слід враховувати вплив соціального середовища, що оточує дитину та її «внутрішні чинники». Проте перевага надавалася саме суспільним зв'язкам особистості, зовнішнім стимулам.

Педагог зазначав, що розум, воля, чуття людини, які виступають складовими її поведінки, повинні формуватися у поєднанні із «суспільністю». Тогочасна наука, наголошував І. Соколянський, повинна вивчати не окремі властивості індивіда – розум, волю, почуття, фантазії і т.п., а ті складні зв'язки особистості із суспільством, які є необхідною умовою при соціалізації особистості. Саме вони формують той необхідний суспільний досвід, систему цінностей, на опанування і відтворення яких зорієнтована система виховання.

І. Соколянський вважав, що, виходячи не з окремих властивостей індивіда, а з тих суспільних зв'язків, у які потрапляє конкретна особистість, можна дізнатися про те, що може статися в тій чи іншій ситуації із дитиною і як це відобразиться на її поведінці; як можна створити сприятливі умови для правильної організації суспільної поведінки особистості та як можна захистити дитину від негативного впливу оточуючого середовища на її поведінку.

У 20-ті рр. ХХ ст. українськими педагогами активно досліджувалися проблеми соціального виховання, що знайшло широке відображення у змісті статей педагогічних журналів («Радянська освіта» та «Шлях освіти»). Найактивніше обговорювалися питання, пов'язані із визначенням ролі і функцій провідних інститутів соціалізації особистості: сім'ї, школи, дитячого будинку та ін. Так, у рубриці «З питань соціального виховання в Україні та за її межами, та зокрема, і комдитрух як основи соціального виховання дітей та учнівської молоді

дослідниками якого були В. Арнаутов, І. Соколянський, К. Федорівський та ін.

Одним із важливих факторів соціалізації особистості 20-х рр. було визнано дитячий комуністичний рух. У «Пораднику по соціальному вихованню» за 1921 р. зазначалося, що в системі соціального виховання УСРР дитячий рух посідає перше місце серед факторів соціального виховання, становить його підвалини і зміст. Дитячий рух є єдиним дійсним засобом комуністичного виховання дітей робітників та селян, шляхом активної участі дитинства в суспільно-політичному та трудовому житті, залучення дітей до суспільно значущих подій держави в цілому [9, с. 101]. Таке залучення сприяло прилученню до суспільних, соціалістичних перетворень, формування у дітей ідеальних та світоглядних переконань.

І. Соколянський зазначав, що дитячий рух потрібно розуміти як «частину робітничого руху, як виявлення усіх тих угруповань суспільства, які повстають унаслідок певних матеріальних чинників і неминуче відбиваються на дитячих масах». До дитячого руху слід відносити «всі ті дитячі угруповання, які повстають на тлі суспільних відносин» [3, с. 15–16]. На думку І. Соколянського, дитрух – це дитяча активність, яка є реакцією дитини на будь-які події, що виникають на «суспільному тлі». Він зазначав, що «головні методичні труднощі організації класової поведінки особи чи цілого дитячого колективу полягають у наших застарілих, консервативних поглядах на природу людської істоти, в неправдивому, ненауковому розумінні тих чинників, що зумовлюють поведінку людини» [7, с. 11–15].

Важливу роль у формуванні соціального досвіду дитини і включення її в соціальні спільноти впродовж віків відігравала сім'я. Проте на поч. 20-х рр. у радянській Україні в діячів Наркомосвіти, що проводили політику більшовиків у життя, сформувалося негативне ставлення до сім'ї.

Думка провідних науковців не завжди збігалася з офіційним курсом Наркомосвіти України. Педагоги-теоретики та практики О. Залужний, Т. Лубенець, І. Соколянський, А. Тер-Гевондян та ін. прагнули показати значущість сім'ї як необхідного соціально-виховного інституту в процесі соціалізації особистості. Також педагоги наголошували, що потрібно не знищення родини, її руйнація, «війна» з сім'єю як із одним з інститутів соціального виховання, а боротьба з тими застарілими забобами, що міцно тримають у своїх руках здорову природу родини. В цілому науковці у своїх працях висловлювали думки про необхідність вивчення сучасної сім'ї та її педагогізацію, звертали увагу на важливість розгорнути масову роботу з підвищення педагогічної культури батьків.

Сім'я як інститут соціалізації була предметом дослідження І. Соколянського. Педагог у своїй статті «Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання» писав, що сучасній науці слід переглянути свої позиції відносно сім'ї і «включити її в число установ нашої системи соціального виховання як певний тип установи із певними функціями. І далі – винайти засоби реорганізації родини як виховної установи в напрямі державних установ» [4, с. 7–8]. Одним з провідних завдань «педагогізації родини» вчений вважав включення її до загальної системи соціального виховання. І. Соколянський наголошував, що потрібно «всіма способами просунути в родину справжню наукову педагогіку, або, іншими словами, перед нами стоїть неминучість педагогізації населення» [4, с. 7]. Саме у взаємодії установ соціального виховання, зокрема школи та сім'ї, І. Соколянський вбачав «педагогізацію родини».

І. Соколянський наголошував, що «... надміру пестити дитину не менш шкідливо, ніж її забивати. Мати, що «зацілює» свою дитину, шкодить не менш, як той, хто б'є її батогом...» [5, с. 8]. Таку систему впливів на дитину із метою дисциплінування І. Соколянський називав системою «поцілунок – голобля».

Висновки і пропозиції. Проведене нами дослідження переконливо засвідчує, що ідеї вітчизняних педагогів 20-х рр. ХХ ст. щодо соціалізації дітей набувають нового звучання і знаходять творчу реалізацію в сучасних умовах на новому етапі розвитку національної системи освіти.

У статті висвітлено проблеми соціалізації особистості в працях вітчизняного вченого І. Соколянсько-

го. Педагог виділяв певні фактори, які впливають на розвиток особистості, а саме: сім'я як інститут соціалізації, соціальне середовище та дитячий рух.

Здійснений нами науковий аналіз різних аспектів проблеми соціалізації особистості в педагогічній теорії та практиці України у 20-ті рр. ХХ ст. не претендує на вичерпність. Подальшого вивчення та обґрунтування потребують такі питання: визначення співвідношення поняття «соціалізація» з категоріями педагогіки «виховання», «формування», «розвиток», «навчання»; вплив зарубіжної педагогічної думки щодо соціалізації особистості на педагогічну теорію та практику України; поглиблення дослідження соціально-педагогічного доробку українських педагогів 20-х рр. тощо.

Список літератури:

1. Ананьин С. Эстетическое воспитание / С. Ананьин // Путь просвещения. – 1922. – № 3. – С. 37–71.
2. Детский коллектив и ребенок / [под ред. А. Залужного, С. Лозинского]. – К.: Книгоспілка, 1926. – 235 с.
3. Соколянський І. Дитячий рух – соціальне виховання / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – Січень. – С. 15–19.
4. Соколянський І. Педагогіка школи та родина в системі соціального виховання / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1928. – № 10. – С. 3–14.
5. Соколянський І. Про дисципліну / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1927. – № 2. – С. 1–10.
6. Соколянський І. Про поведінку особистості / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – № 4. – С. 7–20.
7. Соколянський І. Школа та дитрух на Україні / І. Соколянський, В. Арнаутів // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 11–15.
8. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / Ольга Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – С. 36.
9. Федорівський К. Школа і Комсомол / К. Федорівський // Радянська освіта. – 1924. – № 11–12. – С. 101–107.

Албул І.В., Кабанова О.О.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ТРУДЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО УЧЕНОГО И. СОКОЛЯНСКОГО В 20-30-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА

Аннотация

В статье освещены социализация личности в педагогическом наследии отечественного ученого, педолога, врача-дефектолога И. Соколянского в 20-30-е гг. ХХ в. Авторами проанализированы проблемы социального воспитания в педологической деятельности педагога, а именно факторы, которые влияют на социализацию личности: семья, детский коллектив, окружающую среду, в которой воспитывается и растет личность.

Ключевые слова: социализация личности, детский коллектив, педагогическая деятельность, Иван Соколянський.

Albul I.V., Kabanov O.O.

Pavlo Tychuna Uman State Pedagogical University

SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL IN PEDAGOGICAL WORK BY DOMESTIC SCHOLAR I. SOKOLYANSKY IN 1920S – 1930S

Summary

The article reveals the socialization of the individual in the pedagogical heritage of domestic scholar, pedagogue, doctor pathologist I. Sokolyansky in 1920s – 1930s. The authors analyze the problems of social education in pedagogical activity of the teacher, such as factors that affect the socialization of the individual: family, children's group, and environment in which personality educates and grows.

Keywords: socialization of individual, children's group, teaching activities, Ivan Sokolyansky.